دەوڵەت*: .. نوسـینی جۆزیف پرۆدۆن

نوسینی جۆزیف پرۆدۆن، P. J. PROUDHON
و: زاهیر باهیر

بابەتی دەوڵەت، سروشت و ئایندەی:

شۆڕشەکەی مانگی شوبات[پرۆدۆن مەبەستی شۆڕشی شوباتی 1848 — وەرگێڕ] دوو پرسیی سەرەکیی ورووژان: یەکەم ئابووریی: پرسی کار و موڵکییەت، ئەوی تریان سیاسییە: پرسی حکومەت یاخود دەوڵەت-ە

لە پرسیی یەکەمدا، پرسە ئابوورییەکە، سۆشیالیستە دیمۆکراتەکان لە جەوهەردا تا ڕادەیەکی زۆر هاوڕان و لە تەك یەکدیدا دێنەوە، ئەوان دان بەوەدا دەنێن پرسەکە داگیرکردن و بەشکردنی موڵکییەت نییە، بگرە کۆینەوەیشیان نییە . تەنانەت پرسیاریی دانانی باجی بە ئابەوانەی زیادەش لەسەر چینە ساماندار و خاوەنموڵکەکانیش نییە کە لە کاتێکدا تەجاوازی بنەماکانی ناسینی خاوەندارێتییان، کە لە دەستوورا ناسراوە ، کردووە، کە ئەمەش تەنها خزمەتی ئاوەژووکردنەوەی ئابووریی گشتی دەکات کە بارودۆخی پرۆلیتاریا خراپ دەکات. ڕیفۆرمە ئابوورییەکە لە لایەکەوە پێکهاتووە لە مونافەسەکاریی و سەرەنجامیش زیانگەیاندن بە سەرمایە [کاپیتاڵ] بە لەدەستدانی داهاتەکەی، بە واتایەکی دیکە بەم ڕیفۆرمە چونیەککردنی توانای هەموو کەسەکان بە هەمان ئاستی کار و توانای کرێکار لە ڕوی داهاتیانەوە، لە لایەکی دیکەشەوە، هەڵوەشاندنەوەی سەراپای سیستەمی هەبوونی باجەکانە ، کە تەنها لەسەری کرێکاران و پیاوانی هەژارادا دەشکێنەوە ئەمەش بە شوێنگرتنەوەیان بە تاکە باجێك لەسەر سەرمایە کە لە قیستی بیمەی تەئمین، دەچێت.

لای Louis Blanc و Pierre Leroux بە کردنی ئەم دوو چاکسازییە گەورەیە، ئابووریی کۆمەڵایەتی لە سەرەوە بۆ خوارەوە ڕێکدەخرێتەوە، پەیوەندی نێوان بازرگانی و پیشەسازیی پێچەوانە دەبێتەوە، قازانجەکانیش کە ئێستا بۆ سەرمایەدارە بۆ کرێکاران دەگەڕێتەوە. مونافەسەش کە لە ئێستادا بێ سەروبەر و تێکدەرانەیە، دەبێتە ئامرازێکی بنیاتنەر و بەردار، چی تر بازاڕ پێویست نییە ، کەسانی کارگەر و خاوەنکار بەیەکەوە بە خۆشییەوە پەیوەستدەبنەوە،

ئیدی لەمەولا ترسێك لە داكشان [ركود] و هەڵپەساردن نابێت و نامێنێت. ڕژێمێكی نوێ بنیاتدەنرێت، دامەزراوە كۆنەكان یا هەڵدەوەشێنرێنەوە یاخود دروستدەكرێنەوە.

بەم شێوەیە ڕەوتی شۆڕشگێڕانە دیاریكرا و مانا و ئامانجی بزوتنەوەكەش زانرا. هەرچییەكیش كە ڕەنگە لە هەنگاوە كردەییەكانا [عەمەلی] دەركەوێت، چاكسازییەكە چارەسەرییدەكات. بە گوێرەی ئەم پرنسپانە و لەسەر ئەم بنەمایانە ئیدی شۆڕشەكە هیچ پرسێكی دیكەی نابێت و دواتر كێشەی ئابووریی ڕەنگە ئاوا حسابی بۆ بكرێت كە لابەلاكراو□ تەوە.

هەرچی س□□بارەت بە كێشە سیاسییەكەشە، ل□ تەك كێشەكەی پێشترا، ‘ئابوورییەكە ‘، دوورە لەوەی وەكو یەک ب□ن، كە ڕزگاربوونە لە حكومەت و دەوڵەت لە ئایندەدا . ئا لەم خالەدا تەنانەت باسی حكومەت و دەوڵەت، لای ئەوان نەكراوە، ئەم گرفتە لە لایەن ویژدانی گشتییەوە و زیرەكی و هۆشیاریی جەماوەرەوە لەبیركراوە، یاخودهەر تێبینی نەكراوە. بەو شێوەیەی وەكو بینیمان شۆڕشی ئابووریی تەواوكرا، بەڵام ئایا حكومەت، دەوڵەت دەتوانێت لە بوونیا بەردەوامبێت؟ پێویست بە بەردەوامبوونی دەكات؟. لێرەدا هیچ كەسێك نە لە دیمۆكرات و نە لە دەرەوەی ئەوان زاتی [جورئەت] ئەوە ناكات پرسیاریی بكات، كەواتە ئەوە هێشتا كێشەیە، گرفتە ، ئەگەر ئێمە توانیمان لە كارەساتە نوێیەكان قورتاربین، دەبێت ئەوەی ئایندەش لابەلابكرێتەوە.

ئێمە پێداگریی لەسەر ئەوە دەكەین، هەر تەنها ئێمەشین كە دڵنیایی دەكەینەوە كە لە شۆڕشی ئابووریی□دا، ئەوە لەلای ئێمە بڕاو ت□وە، كە دەوڵەت ب□ تەواوی دەبێت وجودی نەمێنێت، ئەم ل□ بەینچونەی دەوڵەتیش بەرەنجامی زەروورەتێكە لە ڕێكخستنی سیستەمی پشتیوانە " ڕەسید" (credit) و چاكسازی سیستەمی باجگەریی كە كارایی لەسەر ئەم جووتە نۆژەنكردنەوەی [ئابووریی و سیاسیی] حكومەت دادەنێت،[سیستەمی باجگەریی و پشتیوانە "كرێدت" لەو سەردەمەی فەرەنسەدا قورساییەكی یەكجار زۆری لەسەر خەڵكی دانابوو و سزادانی جێبەجێنكەكردنەكەی زۆر سەخت بووە، هەبوونی ڕەسید گرنگ بووە كە بوونی دارایی بووە لە شێوەی جیادا، بێ بوونی ئەم ڕەسیدە نە مافی دەنگدان و نە مافی تر هیچیان نەبووە – وەگێڕ] ئیدی یەكەم، حكومەت دەبێتە ناپێویستیی [بێ كەڵک] دواتریش بوونی مەحاڵ دەبێت، هەر ئاواش هەمان شت بۆ توێژاڵە خاوەندارە فیوداڵەكان، سووخۆرەكان، دەستوری پاشایەتی ڕەها، دەزگە قەزاییەكان،…تد پێشبینی دەكرێت، ئەمانە هەمووی لەژێر

ناوی ئازادیی لە پەروەردە و ڕۆشنبیرییدا ناونووسکراون، بەڵام کاتێك کە خودی 'ئازادیی' دەگات، هەموو ئەوانە بە تەواوی دەکەون و لەبەرچاو وندەبن.

بە پێچەوانەی ئەوانی دیکە، کە لە ڕیزی پێشەوەیان ئەمە جیایان دەکەینەوە،Louis Blanc و Pierre Leroux ن، کە لە دوای شۆڕشی ئابوورییەکەوە، مانەوە و بەردەوامبوونی دەوڵەت بە زەرووری دەزانن، بەڵام لە فۆرمێکی ڕێکخراودا، بینای بکەنەوە، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا لە لایەن ئەمانەوە نە پرنسیپێك هەیە و نە پلانێکیش بۆ ڕێکخستنەوەی دەوڵەتێکە.

پرسی سیاسیانە لای Louis Blanc و Pierre Leroux لەبری لەناوبردنی دەوڵەت لە ڕیشەوە و دیارکردنی و بەستنەوەی بە پرسی ئابوورییەوە کە پرسێکە و تا ئەمڕۆش هەر پرسە، ئەوان داکۆکی لە فراوانکردنی بەرتەلەکانی دەوڵەت، دەسەڵات، دەسەڵاتدارێتی، حکومەت، دەکەن. ئەوان تەنها ناوەکان دەگۆڕن، بە نموونە لەبری دەوڵەتی سەروەر[master-State] دەڵێن دەوڵەتی خزمەتکار [servant-State] وەکو بەڵێی گۆڕینی وشەکان کافییە بۆ گۆڕینی شتەکان! سەرەڕای ئەمەش، دەربارەی ئەم سیستەمەی حکومەت هیچ شتێك نازانرێت وەك سیستەمێکی دینی لە بۆشایی ئاسمانا خۆی ڕادەگرێت و هیچ دەربارەی نازانرێت، تقوسە دینییەکەی و ڕەوایەتی لەسەر زەوی و لە بەهەشتا، نەزانراوە.

لە ئێستادا پرسیارێك هەیە کە لە هەنووکەدا سۆشیالیست دیموکراتەکانی لەم مەسەلەیە و لە کێشەکانی دیکەدا دابەشکردووە وەکو ئایا دوای حەلبوونی بەکردەوەی پرسی کار و سەرمایە، دەوڵەت هەر دەبێت بمێنێتەوە و بەردەوامبێت ؟ بە مانایەکی دیکە ئایا دەبێت هەر دەوڵەتمان وەکو ئەوەی کە ئێستا هەمانە ببێت، ئایە دەستورێکی سیاسی بەجیا لە دەستورە کۆمەڵایەتییەکە دەبێت؟.

وەڵامی ئەمە پێچەوانەیە، ئەمە پێداگریی لەسەر ئەوە دەکەین هەر کە کار و سەرمایە دیاریکرا و کێشەکە لابەلاکرایەوە، کۆمەڵ لەسەر پێی خۆی ڕادەوستێ، ئیدی چی تر پێویستی بە حکومەت نابێت. ئەمە لەبەر ئەوە زیاتر لە جارێك بانگەشەی ئەنارشیبوونی خۆمانمان کردووە. ئەنارشیەت هەلومەرجی بوونی کۆمەڵێکی پێگەیوە [ڕوشدە]، هەر وەك چۆن قوچکەیی/ هەرەمیی هەلومەرجی کۆمەڵەی سەرەتایی بووە[پرۆدۆن لێرەدا مەبەستی سەرهەڵدانی قوچکەییە پێش بەرەوچوونی کۆمەڵەی سەرەتایی بۆ کۆمەڵەی چینایەتیی- وەرگێڕ]، بەردەوام پێشەوەچونێک، بەردەوام وەرچەرخانێك لە کۆمەڵەی مرۆڤایەتییدا لە

قوچک□ی□وە بۆ کۆمەڵی ئەنارشیی هەیە.

درێژەی هەیە.

....

**لەم ناميلكەيەدا پرۆدۆن ڕەخنەگرنگەکەی دژ بە پێگەی سۆشیالیستە دەوڵەتیەکانی / دەوڵەتخوازەکانی وەکو Louis Blanc و Pierre Leroux دەخاتە ڕوو کە لە ژێر وەهمی گواستنەوەی دەوڵەتی- سەروەردا بوون کە سیحراویانە لەلایەن ئەوانەوە دەکرێت بۆ دەوڵەتی – خزمەتکار کە لە خزمەتی خەڵکدایە، بگۆڕێت. بۆ بەدبەختی، ئەم وەهمە بە فراوانی و ب□ ز□ری ب□ □اوبووەوە و تا ئێستاش وەکو هەموو وەهمەکانی دیکە هەر لەگەڵمانایە ، ئەگەر بمانەوێت مرۆڤگەلێکی ئازاد و پێگەیشتوو و بەرپرسیار بین، ئەم وەهمە پێویستە ڕەتبکرێتەوە.
پرۆدۆن ئەم تێکستەی لە ساڵی 1848 دا بە فەرەنسی نوسیوە و Benjamin R. Tucker لە ساڵی 1960 دا وەریگێڕاوەتە سەر ئینگلیزی. منیش لە دەقە ئینگلیزیەکەیەوە گۆڕیومە بۆ زمانی کوردی.

خوێنەر لە خوێندنەوەیدا پێویستە ئاگەداری ئەوە بێت کە هەندێك بڕگەو ڕستە و وشە کە هاتون، هی خودی دوو نەیارەکەی پرۆدۆنە و پرۆدۆنیش بە تەوسەوە بەرانبەریان، like Louis Blanc و Pierre Leroux ، بەکاری هێناونەتەوە. گەر خوێنەر تێبنی ئەوە نەکات ئەوە ڕەنگە تووشی سەر لێبشێوانبێت کە لە کاتێکدا هەمان تێگەیشتن و چەمك لە لایەن خودی پرۆدۆنەوە و نەیارەکانیشی□وە بەکارهێنراون. لە وەها حاڵەتێکدا خوێنەر وا حاڵی دەبێت ، کە جیاوازییەك لە نێوانی ئەم دوو لایەنەدا نییە .

لە کۆتاییدا دەبێت ئەوەش بلێم ئەم تێکستەی پرۆدۆن بە دیدی ئەنارکیستەکانی ئێستا خاڵی نییە لە سەرنج و ڕەخنە کە ئەمەش لای ئەنارکیستەکان شتێکی ئاساییە، هاوکاتیش بوونی ئەو ڕەخنە و سەرنجانە لە ئەنارکیستیبوونی پرۆدۆن کەم ناکەتەوە. بناخەی بیری ئەو و دژایەتیکردنی بۆ دەوڵەت و دەسەڵات و داکۆکیکردن لە خودی خۆبەڕێوەبەریی و کاری هەرەوەزیانە و گەلکاریی و مافی تاك، تۆسقاڵێك لە باياخی نوسینەکانی پرۆدۆن سەبارەت بەو پرسانە، کەمناکەنەوە. وەرگێڕ.